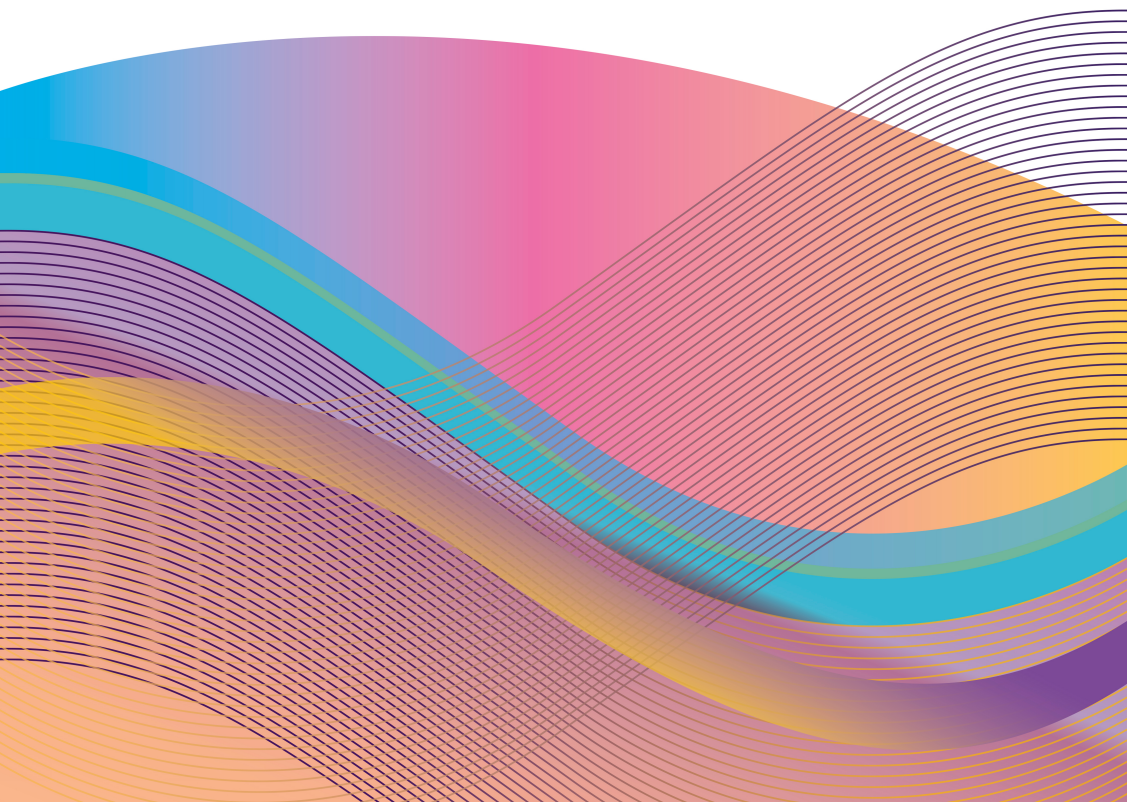

**Етичне спілкування:
рекомендації і терміни, які слід знати про людей
з варіаціями статевого розвитку**

Юлія Пустовіт

*Інтерсекс-люди такі ж,
як усі інші*

**Етичне спілкування:
рекомендації і терміни, які слід знати про
людей з варіаціями статевого розвитку**

Київ
2026

Тлумачення термінів і рекомендації мають на меті узагальнити ключові поняття у сфері захисту прав людей з варіаціями статевих особливостей, забезпечити використання єдиної та етично виваженої мови для правозахисників, медиків і суспільства.

Це допоможе:

1. Підвищити обізнаність – усвідомити, що інтерсекс-варіації є природною біологічною різноманітністю, а не патологією.
2. Уніфікувати термінологію – відмовитися від медикалізації та / або стигматизації назв, що використовують, наприклад, «DSD», «аномалії», на користь нейтральних «статеві особливості», «варіації».
3. Захистити права – створити основу для напрацювання клінічних протоколів, що гарантують тілесну автономію, інформовану згоду та заборону примусових втручань.
4. Сприяти солідарності – дати активістам, юристам і союзникам інструмент для аргументованої комунікації, навчання й адвокації на національному та міжнародному рівні.

Отже, цей довідник не лише пояснює поняття, а й формує практичні кроки задля безпечнішого правозахисного підходу щодо інтерсекс-людей.

Всі права захищені.

Передрук, копіювання, використання всього тексту або його фрагментів можливе тільки в некомерційних цілях за умови посилання на джерело.

Поширення безкоштовне, не для продажу.

ОСНОВНІ ТЕРМІНИ ТА ЇХНІ ВІДМІННОСТІ

Інтерсекс

Коротке визначення:

Інтерсекс – так називають людину, народжену зі статевими особливостями (геніталії, статеві залози і набір хромосом), які не вписуються в стереотипи бінарної системи сприйняття жіночого або чоловічого тіла.

Ці особливості можуть стосуватися хромосом, гонад, рівня гормонів або зовнішніх/внутрішніх статевих органів. Інтерсекс – це природна біологічна варіація. Вона може бути помітною при народженні, виявлятися під час пубертату або ж залишатися невидимою впродовж життя. Поняття **інтерсекс** не тотожне *трансгендерності* або *ЛГБТ-ідентичностям*, бо йдеться не про гендер чи орієнтацію, а саме про тілесні особливості.

Контекст уживання:

Інтерсекс-люди часто стикаються з дискримінацією в системі охорони здоров'я через примусові медичні втручання. Оскільки тіла інтерсекс-людей відрізняються від тіл інших людей, вони часто зазнають стигматизації та численних порушень прав людини в дитячому й дорослому віці, зокрема порушення права на здоров'я та фізичну недоторканність, захисту від катувань і поганого поводження, а також права на рівність і відсутність дискримінації.

Примітка:

Термін «інтерсекс» є самоназвою, яку багато людей свідомо обирають. Медичні терміни на зразок DSD (Disorders/Differences of Sex Development) не рекомендуються для вживання в активістському або просвітницькому контексті.

DSD (Disorders of Sex Development) / DSD (Differences of Sex Development)

DSD (укр. «порушення статевого розвитку») – це медичний термін, який з'явився у 2006 році і об'єднує різні варіації розвитку статевих особливостей людини, які не відповідають типовим уявленням про «жіноче» або «чоловіче» тіло.

DSD (*Differences of Sex Development*) – це медичний термін, який з'явився у 2006 році як заміна патологізуючого вислову «статеві аномалії» (англ. «disorders of sex development»). Попри частину «differences» (відмінності), багато інтерсекс-людей вважають і цей термін проблематичним, бо він зберігає медикалізуючу рамку, у якій тілесна різноманітність сприймається як щось, що потребує лікування чи корекції.

Визначення:

Ці терміни вживаються переважно в медичному контексті для опису інтерсекс-варіацій, тобто природної різноманітності розвитку статевих особливостей людини.

Контекст уживання:

У багатьох країнах діагноз DSD є підставою для примусових хірургічних втручань на тілі дітей з інтерсекс-варіаціями. Альтернативно: Деякі інтерсекс-люди відмовляються від терміна DSD як такого, який стигматизує.

Примітка:

Термін DSD не є самоназвою більшості інтерсекс-людей. У просвітницькому, правозахисному та активістському контексті краще використовувати нейтральніші поняття: «інтерсекс», «варіації розвитку статевих особливостей» або просто «статеві особливості».

Статеві особливості (синонім: статеві ознаки)

Біологічні риси, пов'язані зі статтю людини – хромосоми, гонади, гормони, внутрішні та зовнішні статеві органи, які можуть проявлятися в дуже різних комбінаціях і варіаціях.

Термін «статеві особливості» описує тілесні характеристики, які традиційно використовують для визначення статі людини при народженні. Насправді ці особливості не завжди вписуються у вузькі рамки «чоловічого» або «жіночого». Власне, саме наявність різних комбінацій цих особливостей є основою інтерсекс-варіантів розвитку.

Ці особливості поділяють на:

- первинні – гонади (яєчники, сім'яники), геніталії;
- вторинні – зміни, що з'являються під час пубертату (ріст грудей, голос, волосся на тілі тощо);
- генетичні – хромосомний набір (XX, XY, XXY, XO та інші комбінації).

Використання терміна «особливості» замість «характеристики» чи «ознаки» підкреслює ідею природної різноманітності, а не патології. Це політично й етично свідомий вибір мови, що не стигматизує інтерсекс-тіла.

Контекст уживання:

Інтерсекс – це варіативність статевих особливостей, а не хвороба. Ми визнаємо тілесну різноманітність, зокрема в статевих особливостях, як частину людської норми.

Примітка:

Деякі юридичні чи медичні документи досі використовують вирази на кшталт «статеві характеристики» або «аномалії розвитку статі», однак інтерсекс-спільнота закликає відмовитися від патологізуючої термінології та замінити її нейтральними або позитивними термінами.

Інтерсекс-варіації

Природна варіативність статевих особливостей людини, яка не відповідає традиційним медичним уявленням про «чоловіче» або «жіноче» тіло.

Інтерсекс-варіації охоплюють широкий спектр біологічних станів, пов'язаних з хромосомами, гормонами, гонадами та/або зовнішніми чи внутрішніми статевими органами. Такі варіації можуть бути виявлені:

- при народженні;
- під час пубертату;
- у дорослому віці;
- взагалі ніколи, якщо вони не викликають медичної уваги.

Ці варіації не хвороба, не діагноз і не «аномалія». Це **частина нормального біологічного різноманіття**, що спостерігається в усіх людських популяціях. За різними оцінками, інтерсекс-люди становлять приблизно **1,7% населення**, що можна порівняти з кількістю рудоволосих людей.

Контекст уживання:

Інтерсекс-варіації є природними, і їм не потрібне «виправлення». Правозахисники закликають визнати інтерсекс-варіації як частину людської різноманітності, а не як медичну проблему.

Примітка:

Медична система часто класифікує інтерсекс-варіації як «розлади статевого розвитку» (англ. *DSD – Disorders of Sex Development*), але ця термінологія є **стигматизуючою та патологізуючою**. Інтерсекс-спільнота виступає за використання нейтрального і коректного терміна «**варіації**».

БІОЛОГІЧНІ КОМПОНЕНТИ

Каріотип

Набір усіх хромосом людини, притаманний її клітинам. Зазвичай представлений як кількість, форма та структура хромосом, типова для певного виду.

Каріотип – це повна карта хромосом, яка показує:

- скільки хромосом у клітинах (у людини зазвичай 46);
- як вони згруповані в пари (22 пари аутосом + 1 пара статевих);
- які можуть бути варіації (наприклад, XX, XY, XXY, XO, XYY тощо).

Визначення каріотипу часто використовують у медичних цілях, зокрема:

- для дослідження причин безпліддя;
- під час діагностики генетичних станів;
- у випадках, коли зовнішні ознаки не відповідають типовому біологічно-бінарному поділу на «жіноче» або «чоловіче».

У контексті інтерсекс-досвіду:

Інтерсекс-люди можуть мати каріотипи, які відрізняються від XX або XY, але не завжди: частина інтерсекс-варіацій має типові бінарні каріотипи. Отже, **каріотип сам по собі не визначає стать**, а є лише одним із багатьох біологічних компонентів.

Контекст уживання:

Каріотип цієї людини – 46,XX, але в неї наявні зовнішні ознаки, що типово приписуються чоловічій статі. Важливо розуміти, що варіації каріотипу – це не патологія, а частина біологічної різноманітності.

Хромосома

Структура в ядрі клітини, яка несе генетичну інформацію. Хромосоми містять ДНК і визначають різноманітні біологічні ознаки людини – від кольору очей до особливостей розвитку тіла.

У людей зазвичай є **46 хромосом**, зокрема **2 так звані статеві хромосоми**, які впливають на розвиток статевих особливостей. Стандартна, загальна схема є такою:

- **XX** – «жіночий» варіант;
- **XY** – «чоловічий» варіант.

Але в реальності є **широкий спектр варіацій**, зокрема:

- **XXY** (мед. синдром Клайнфельтера);
- **XO** (мед. синдром Тернера);
- **XXX, XYY, XXYY** тощо.

Ці варіації можуть бути:

- вродженими;
- не виявленими все життя;
- не пов'язаними з видимими особливостями.

У деяких інтерсекс-людей хромосомний набір **не відповідає** зовнішнім статевим ознакам або гормональному фону – і це абсолютно природна частина людського різноманіття.

Контекст уживання:

Тіло з XX не завжди має вагіну, як і XY – не гарантія пеніса. Інтерсекс-варіації доводять, що хромосоми не визначають стать однозначно.

Примітка:

Хромосомна інформація – це лише **один із рівнів**, який формує статеві особливості людини. Інші включають гормони, гонади, будову органів тощо. Тому **редукція статі до хромосом** – це не науковий факт, а **спрощена й часто політизована ідея**.

Хромосомні варіації

Це тип інтерсекс-варіацій, що пов'язаний з тим, **які хромосоми має людина**. Замість «типових» XX або XY у людини може бути, наприклад, XXY, XO, XXX, XY з нечутливістю до андрогенів тощо.

Важливо знати:

- Такі варіації часто **не помітні при народженні**, а виявляються з віком (наприклад, під час обстежень, затримки пубертату, неможливості завагітніти або неможливості зачаття).
- Хромосомні варіації можуть **не впливати на зовнішність або здоров'я**, але медична система часто все одно прагне їх «виправити».
- Люди з такими варіаціями – це **інтерсекс-люди**, навіть якщо їхні зовнішні статеві ознаки не викликають «підозр» у лікарів.

Приклади:

- **Синдром Тернера (XO)** – людина має лише одну X-хромосому. Часто не має яєчників, менструації, має низький зріст.
- **Синдром Клайнфельтера (XXY)** – у людини з приписаною чоловічою статтю є додаткова X-хромосома.
- **Синдром нечутливості до андрогенів (CAIS/PAIS)** – людина має XY-хромосоми, але тіло не реагує на «чоловічі» гормони, тому розвивається за «жіночим» типом.

Наявність хромосомної варіації – це не «помилка природи», а одна з форм людської біологічної різноманітності.

Гормональні варіації

Це інтерсекс-варіації, що виникають через **особливості у виробленні, сприйнятті або балансі гормонів**, які беруть участь у розвитку статевих ознак.

Що це означає:

Людський організм виробляє різні гормони (зокрема андрогени, естрогени), які впливають на розвиток зовнішніх і внутрішніх статевих ознак. Якщо тіло:

- виробляє гормони в кількостях, **які не відповідають «нормативній» для приписаної статі моделі**, або
- **не реагує** на деякі з них (через відсутність чутливих рецепторів), це може спричинити появу **несподіваних** для лікарів статевих особливостей або їх поєднання.

Приклади гормональних варіацій:

- **Вроджена гіперплазія наднирників (ВГН / САН)** – найпоширеніша гормональна інтерсекс-варіація. Наднирники виробляють надмірну кількість андрогенів, що може спричинити маскулінізацію зовнішніх геніталій у дітей з XX-каріотипом.
- **Нечутливість до андрогенів (CAIS, PAIS)** – тіло не реагує або частково реагує на «чоловічі» гормони, попри наявність XY-хромосом. Людина може мати зовнішність, типову для жінки, але без матки й із внутрішніми яєчками.
- **Дефіцит 5-альфа-редуктази (5ARD)** – організм не перетворює тестостерон в активну форму, що впливає на розвиток зовнішніх геніталій.

Важливо знати:

- Гормональні варіації **часто виявляються в підлітковому віці**, коли тіло не розвивається «як очікувалося».

- Вони не потребують «виправлення», якщо немає прямої загрози здоров'ю. Рішення про будь-які втручання має приймати сама людина.
- Ці варіації можуть бути **невидимими для оточення**, але все одно мати великий вплив на ідентичність, досвід тіла й ставлення до себе.

Гормональні особливості – це не «проблема», а частина біологічної різноманітності, яку слід приймати з повагою, а не «лікувати» автоматично.

Анатомічні варіації

Це тип інтерсекс-варіацій, що пов'язаний з **будовою тіла – внутрішніх або зовнішніх статевих органів**, які не відповідають стандартним уявленням про «жіночу» або «чоловічу» анатомію.

Що це означає:

- Деякі люди народжуються з геніталіями, які не є «однозначно» жіночими або чоловічими за уявленнями лікарів.
- У когось можуть бути і яєчники, і частково розвинений пеніс або вульва з внутрішніми яєчками.
- У деяких людей немає матки, або піхва не повністю сформована, або ж вона закінчується «сліпо».

Приклади анатомічних інтерсекс-варіацій:

- **клоакальна екстрофія** – складна вроджена аномалія, за якої частини сечостатевої системи не сформовані або знаходяться зовні тіла;
- **синдром Майєра-Рокітанського-Кюстнера-Гаузера (MRKH)** – людина з приписаною жіночою статтю не має матки й частини піхви, попри «типову» зовнішність;
- **гіпоспадія в тяжкій формі** – отвір уретри розташований не на типово очікуваному місці, іноді разом з іншими «нестандартними» рисами.

Важливо знати:

- Багато таких варіацій **не загрожують життю** і не потребують втручання, якщо тільки не викликають проблем із сечовипусканням або болю.
- Часто саме **рішення лікарів і батьків «виправити» геніталії** спричиняє довготривалі психологічні й фізичні травми.
- Люди з анатомічними інтерсекс-варіаціями мають **право знати правду про своє тіло й вирішувати самостійно**, чи хочуть щось змінювати.

Варіативність у будові тіла – це частина природної різноманітності, а не «дефект», який потрібно ховати або «лікувати».

Геніталії

Зовнішні статеві органи людини – частини тіла, пов'язані з репродуктивною системою та сечовипусканням.

До геніталій належать:

- у людей, яким приписують жіночу стать: вульва (статеві губи, клітор, вагінальний отвір);
- у людей, яким приписують чоловічу стать: пеніс, калитка, уретральний отвір.

У біології існує **велика варіативність** форми, розміру й будови геніталій, і це **нормальна частина людської різноманітності**.

У контексті інтерсекс-досвіду:

- Інтерсекс-люди можуть народитися з геніталіями, які **не відповідають типово «жіночим» або «чоловічим» очікуванням** або поєднують ознаки обох.
- Через це їхні геніталії часто піддають **примусовим, таким, що «нормалізують», операціям у дитячому віці** з метою зробити тіло «біологічно-бінарним» і відповідним до приписаної статі.

- Ці втручання мають **довготривалі наслідки**: втрата чутливості, ускладнення сечовипускання, болісні статеві контакти, порушення самосприйняття.

Контекст уживання:

Лікарі казали, що мої геніталії «нечіткі», і вирішили «підправити» – я не мав вибору. Варіативність геніталій не хвороба, а факт біології.

Суспільне табу щодо геніталій: У багатьох культурах геніталії вважаються «сороміцькою», «прихованою» частиною тіла. Це породжує:

- **мовчання** та відсутність відкритих розмов;
- **стигму** щодо «не таких» геніталій;
- **тиск на батьків** «виправити» дитину ще в ранньому віці;
- **психоемоційні наслідки** для людей, чиє тіло не відповідає соціальним нормам.

Через це інтерсекс-люди часто змушені мовчати про свій досвід, соромитись свого тіла або переживати ізоляцію.

Гормони

Хімічні речовини, які виробляються залозами внутрішньої секреції та регулюють різні функції організму: ріст, розвиток, метаболізм, статеву функцію та інше.

У контексті тілесного розвитку гормони:

- відіграють ключову роль у **формуванні вторинних статевих ознак** (волосся, груди, голос тощо);
- впливають на **репродуктивну систему**, настрої, ріст м'язів, розподіл жиру;
- **не бувають «чоловічими» чи «жіночими»** – усі люди мають і естрогени, і андрогени, просто в різних співвідношеннях.

Типові приклади:

- **тестостерон** – часто називають «чоловічим гормоном», але він також є в усіх людей;
- **естроген і прогестерон** – гормони, які асоціюють з жіночим тілом, але також наявні в усіх.

У контексті інтерсекс-варіацій:

- У деяких інтерсекс-людей **власна гормональна система працює інакше**, наприклад, організм може:
 - ◇ виробляти тестостерон, але **не реагувати на нього** (як при СНА – синдромі нечутливості до андрогенів);
 - ◇ **не виробляти достатньо** статевих гормонів у підлітковому віці;
 - ◇ мати змінене співвідношення гормонів без шкоди для здоров'я.
- Через це інтерсекс-людей часто піддають **гормональним втручанням**, навіть якщо **в цьому немає медичної потреби** – лише з метою «нормалізації».

Контекст уживання:

Мені давали гормони, щоб «успішно фемінізувати» тіло. Цей стан не впливає на здоров'я, але рівень гормонів може не відповідати очікуваному для типового розвитку XX або XY.

Гормональна терапія

Медичне втручання, під час якого людині вводять гормони (наприклад, естрогени або андрогени), щоб змінити або підтримати певні процеси в тілі.

Гормональна терапія може мати різне призначення:

- **медичне** – коли в організмі бракує певних гормонів (наприклад, при недостатності статевих залоз);

- **гендерно афірмативне** – для трансгендерних людей, які бажають змінити гормональний фон згідно з гендерною ідентичністю;
- **таке, що «нормалізує»** – для інтерсекс-дітей і підлітків, коли лікарі вирішують «коригувати» тілесний розвиток, аби він відповідав очікуваній статі.

У контексті інтерсекс-досвіду:

- часто застосовують **без інформованої згоди самої людини**;
- може тривати роками – наприклад, для «фемінізації» або «маскулінізації» тіла згідно з приписаною статтю;
- може мати **побічні ефекти** або бути психоемоційно травматичною, особливо коли людину змушують приймати гормони, які не відповідають її самоідентифікації або бажаному стану здоров'я.

Контекст уживання:

Після операції мені сказали, що я муситиму все життя приймати гормони, але я не розуміла, навіщо. Гормональна терапія може бути корисною, але лише за умови інформованого вибору самої людини.

ПРОЦЕСИ МЕДИКАЛІЗАЦІЇ

Приписування статі при народженні (іноді плутають із «гендерним приписуванням»)

Формальний процес, у якому медичні працівники призначають дитині **юридичну стать** одразу після народження **виключно на основі візуального оцінювання зовнішніх статевих органів**.

У більшості країн, зокрема в Україні, стать дитини вказують у свідоцтві про народження як **бінарне позначення – «чоловіча» або «жіноча»**. Це рішення приймають **без урахування всього спектру статевих особливостей** – наприклад, без аналізу хромосом, гонад чи гормонального профілю.

У випадку інтерсекс-дітей приписування статі часто супроводжується **тиском на батьків** або навіть **медичними втручанням**, щоб тіло дитини відповідало вибраному маркеру. Такі дії можуть порушувати права дитини на тілесну автономію, захист від дискримінації та самовизначення.

Це приписування не є біологічним «фактом» – це адміністративне рішення, засноване на культурному уявленні про дві статі.

Контекст уживання:

Приписування статі при народженні – це не нейтральний медичний акт, а культурно зумовлений процес. Інтерсекс-люди часто змушені жити з приписаною статтю, яка не відповідає їхнім статевим особливостям або ідентичності.

Примітка:

Термін «гендерне приписування» часто вживають в англomовному активістському контексті (gender assignment), але в українських реаліях доречніше говорити саме про **приписування статі** з подальшими **гендерними очікуваннями**, які з цього випливають.

Маркер статі в офіційних документах

Маркер статі – це запис у документах (наприклад, у свідоцтві про народження чи паспорті), який фіксує одну з двох категорій: «чоловіча» або «жіноча» стать.

Цей запис формується **на основі візуального огляду тіла новонародженої дитини** – без додаткових досліджень, навіть якщо є ознаки інтерсекс-варіації.

Чому це важливо для інтерсексів:

У разі «неоднозначності» тіла, **від медиків та батьків очікують вибору між «Ч» і «Ж»**, а не визнання інтерсекс-варіації. Часто це стає передумовою до **примусових операцій або гормонального втручання**, щоб «узгодити» тіло з обраним маркером статі. Самі інтерсекс-люди **не мають впливу на цей вибір**, але потім змушені жити з його наслідками.

Що вимагають інтерсекс-активісти:

- можливість **відкласти присвоєння маркера статі**;
- право на **зміну маркера статі без примусу до медичних втручань**;
- деякі виступають і за **скасування маркера статі** як обов'язкового запису на користь прав людини, а не бінарних очікувань.

Маркер статі – це не про біологію. *Це – соціально-адміністративне рішення, яке має серйозні наслідки для інтерсексів.*

Цикл інтерсекс-медикалізації:

1. Приписування статі при народженні:

– визначення статі за зовнішніми ознаками

2. Діагноз:

– патологізація: DSD, «аномалії», «розлади».

3. Втручання:

- хірургічні, гормональні курси, ін'єкції;
- без згоди самої людини.

4. Табу та замовчування:

- брак інформації;
- тиск на родину «не говорити нікому».

5. Наслідки:

- фізичні (біль, ускладнення);
- психологічні (травма, тривожність);
- юридичні (відсутність визнання, зміна документів);
- соціальні (стигматизація, ізоляція, дискримінація).

Операції з «нормалізації» статі

Медичні втручання, які проводять з метою зміни статевих особливостей інтерсекс-дітей або підлітків, щоб вони відповідали суспільним уявленням про «чоловіче» або «жіноче» тіло.

Це можуть бути хірургічні або гормональні втручання, які проводять без медичної необхідності, часто у віці, коли дитина не може дати свідомої згоди. Такі операції включають, зокрема, зменшення або реконструкцію клітора, вагінопластику, видалення гонад (гонадектомію), пластичні операції на пенісі та інші. Основна мета – зробити тіло «зовні» більш типово чоловічим або жіночим.

Операції з «нормалізації» статі обґрунтовують ідеєю, що дитині буде легше соціалізуватися, якщо її тіло відповідатиме біологічно бінарним статевим нормам. Але фактично ці втручання часто призводять до травматичного досвіду, порушення цілісності тіла, втрати чутливості, стерильності, а також психологічної шкоди.

Типові приклади:

- так звана «редукція клітора»;
- «реконструкція» вагіни або пеніса;
- видалення гонад;
- гормональна терапія без потреби або згоди.

Такі втручання зазвичай виконують у дитячому віці або в ранньому підлітковому віці, **без участі або розуміння дитини**, що є порушенням її прав на тілесну

автономію, інформовану згоду та захист від катувань або жорстокого поводження.

Контекст уживання:

Інтерсекс-активісти виступають проти операцій з «нормалізації» на дітях без їхньої інформованої згоди. Міжнародні правозахисні інституції засуджують практику операцій з «нормалізації» як порушення прав людини.

Примітка:

Ці операції не є необхідними для збереження життя або здоров'я, і міжнародні стандарти з прав людини визнають їх порушенням прав дитини, права на тілесну автономію, а в деяких випадках – навіть катуванням (за оцінками ООН).

Гонадектомія

Хірургічне видалення гонад: яєчників, сім'яників або змішаних гонад, яке часто проводять інтерсекс-дітям або підліткам без їхньої згоди.

У випадках, коли лікарі вважають гонади «непотрібними» або «небезпечними» (наприклад, у контексті потенційного ризику онкології), гонадектомію використовують як запобіжний захід. Проте наукові дані свідчать, що ризик розвитку раку в інтерсекс-гонадах часто перебільшено. Тому такі втручання часто є необґрунтованими з медичного погляду.

Наслідки гонадектомії включають:

- гормональну залежність на все життя (замісна гормональна терапія);
- стерильність;
- втрату тілесної автономії та сексуальної чутливості;
- травматичний досвід через порушення цілісності тіла.

Контекст уживання:

Гонадектомія інтерсекс-дітям без їхньої інформованої згоди є формою порушення прав людини.

Правозахисні організації закликають заборонити необов'язкову гонадектомію в дитячому віці.

Примітка:

Гонадектомія без медичної необхідності й без згоди особи розглядається багатьма правозахисними інституціями як примусова стерилізація, що є порушенням міжнародного права у сфері прав людини.

Медичне втручання без згоди

Це будь-які **лікарські дії щодо тіла людини**, які проводяться **без її вільної, усвідомленої та поінформованої згоди**.

Щодо інтерсекс-дітей – це хірургічні операції, гормональні «лікування» або обстеження, які роблять **до того, як людина може самостійно зрозуміти, погодитися чи відмовитися**.

Приклади таких втручань:

- «корекція» розміру клітора або пеніса,
- створення або закриття піхви,
- видалення внутрішніх статевих органів (напр., гонад),
- призначення гормонів для «закріплення» вибраної статі.

Важливо знати:

Такі втручання **порушують права людини**, включно з правом на тілесну недоторканність, автономію та захист від катувань. Багато інтерсексів зазнали серйозних психологічних і фізичних наслідків через таке «лікування». Міжнародні організації – ООН, Amnesty International, World Health Organization – **вимагають припинити** медичні втручання без згоди.

Право на згоду – ключове. Дитина не повинна втрачати право на власне тіло лише тому, що народилася інтерсексом.

ПРАВОЗАХИСНІ ПРИНЦИПИ

Інформована згода

Свідоме, добровільне й обґрунтоване рішення людини погодитися на медичне втручання після отримання повної, правдивої та доступної інформації.

Інформована згода – це не просто формальність. Це процес, що гарантує людині право знати, розуміти й обирати: що саме з нею буде відбуватися, які є ризики, альтернативи, наслідки й переваги. Це – основа етики в охороні здоров'я.

Щодо інтерсекс-людей, це право часто ігнорують, особливо в дитячому віці. Батьки не можуть повноцінно дати згоду замість дитини, якщо йдеться не про загрозу життю, а про втручання для «нормалізації» зовнішності.

Справжня інформована згода передбачає:

- наявність достатнього віку й здатності до усвідомленого вибору (наприклад, у підлітковому віці або дорослості);
- отримання альтернативної, незалежної думки, а не лише думки лікаря;
- час для обдумування рішення без тиску.

Контекст уживання:

Інтерсекс-активісти виступають за обов'язкову інформовану згоду перед будь-яким втручанням. Без інформованої згоди хірургія стає формою насильства.

Примітка:

Міжнародні документи, зокрема Конвенція ООН про права дитини, наголошують, що згода на медичні процедури має бути надана самою дитиною, якщо вона здатна її усвідомити. Інакше це – порушення тілесної автономії, а іноді – правова кваліфікація як катування.

Тілесна автономія

Тілесна автономія – це право кожної людини вільно розпоряджатися своїм тілом, ухвалювати рішення щодо нього самостійно, без примусу, тиску чи втручання з боку інших людей, держави або медиків.

Що це означає на практиці?

Ніхто не має права змінювати, оперувати чи використовувати твоє тіло **без твоєї добровільної згоди**. Людина має право сказати «ні» навіть тоді, коли інші вважають, що «так буде краще». Це включає:

- право **відмовитись від операцій чи лікування**,
- право **обирати, що відчувати нормальним для свого тіла**,
- право **не виправдовуватись за свої тілесні особливості**.

Щодо інтерсекс-людей:

Багато інтерсексів **позбавлені тілесної автономії з дитинства**. Їхні тіла змінювали, не запитуючи дозволу, не інформуючи, не чекаючи, поки вони зможуть самі обрати. Їх виховували так, **ніби тіло потрібно «виправити», щоб бути «нормальним»**.

Це не лише медична проблема. Це **порушення прав людини**.

Що вимагає інтерсекс-спільнота:

Визнання тілесної автономії інтерсексів з дитинства. Заборона будь-яких необов'язкових, необґрунтованих втручань без добровільної інформованої згоди. Повага до тіла таким, яким воно є – без «виправлень».

Автономія – це не про «дозволити собі бути інакшим». Це про право бути собою, яке не потребує дозволу.

Право на тілесну недоторканність

Право на тілесну недоторканність – це фундаментальне право людини не зазнавати фізичних

втручань у своє тіло без добровільної згоди, включно з медичними процедурами, насильством чи експериментами.

Що це значить?

Тіло кожної людини – її **власність**. Ніхто не має права змінювати його, завдавати болю, впливати на нього без чіткої, усвідомленої та добровільної згоди самої людини. Це право:

- **гарантоване міжнародними конвенціями** (зокрема Конвенцією ООН про права дитини, Конвенцією проти катувань тощо),
- **не має винятків** за віком, статтю, діагнозом чи сімейними обставинами.

Що відбувається з інтерсексами?

У багатьох країнах, включно з Україною, **інтерсекс-дітям роблять операції, змінюють або контролюють їхні тіла без інформованої згоди**, часто – навіть без достатніх медичних підстав.

Це **порушення права на тілесну недоторканність**, адже дитину не просто лікують – її **тіло змінюють під уявлення про «норму»**.

Часто це трапляється:

- без адекватної інформації для батьків,
- без залучення самої дитини,
- **без нагальної медичної необхідності**.

Позиція інтерсекс-спільноти:

Усі люди, включно з інтерсексами, мають право **захисту від втручань у їхнє тіло без згоди**. Практика втручань для «нормалізації» **є формою системного насильства** й має бути припинена.

Недоторканність – це не лише фізичне право. Це визнання: твоє тіло – твоє. Не лікарське. Не батьківське. Не державне.

Медична необхідність

Медична необхідність – це ситуація, коли без втручання здоров'ю або життю людини загрожує реальна небезпека і допомога потрібна невідкладно або обґрунтовано в конкретних медичних умовах.

Що це включає:

Лікування, що справді **рятує життя** або **запобігає серйозному фізичному погіршенню стану**. Втручання, що має **доказову базу**, клінічні обґрунтування і є **найменш інвазивним серед можливих варіантів**.

Приклад: операція при апендициті – **медично необхідна**, бо без неї людина може померти.

А як з інтерсекс-дітьми?

Більшість втручань над інтерсексами – це **не медична необхідність**, а **естетичні або соціальні міркування**. Зокрема:

- зменшення чи реконструкція клітора,
- формування «типової» вагіни чи пеніса,
- гормональні втручання для «підтвердження» обраної статі.

У більшості випадків **не було загрози життю чи здоров'ю**, а рішення базувалось на бажанні «зробити тіло більш схожим на жіноче або чоловіче».

Що каже інтерсекс-спільнота:

Розділяти: **де справжня медична необхідність**, а **де – соціальний тиск або стигма**. Не прикривати косметичні або гендерно-вмотивовані втручання «лікуванням». Вимагати чітких протоколів, що **відокремлюють медичні покази від упереджень**.

Не кожне медичне втручання – медично необхідне. Особливо, коли йдеться не про порятунок, а про відповідність очікуванням.

СИСТЕМНІ РАМКИ

Коди МКХ (Міжнародна класифікація хвороб) та інтерсекс-варіації

МКХ – це міжнародна система, яку використовують для класифікації хвороб, станів та медичних подій. Її розробляє та оновлює Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ). Ця система є основою для медичної документації, статистики та обліку пацієнтів у більшості країн світу.

Що в Україні?

На момент укладання цього довідника в Україні офіційно діє МКХ-10, яка значною мірою застаріла. Водночас ВООЗ уже впровадила нову редакцію – МКХ-11, яка поступово впроваджується у світі, але ще не адаптована в українську систему охорони здоров'я. МОЗ України дозволяє лікарям посилаватися на міжнародні протоколи та підходи, зокрема на МКХ-11, але це не має системного характеру.

Як це стосується інтерсексів?

У МКХ-11 для опису інтерсекс-варіацій створено окрему групу станів, зокрема:

- синдром нечутливості до андрогенів (AIS);
- дефіцит 5-альфа-редуктази;
- варіація яєчка та яєчника;
- вроджена гіперфункція надниркових залоз (CAH) тощо.

Вони кодуються в рамках розділу про «розвиток статі» (**Conditions related to sexual development укр. Умови, пов'язані зі статевим розвитком**) – зазвичай під групою VSD (Variations of Sex Development укр. *Варіації статевого розвитку*).

У чому проблема?

- 1. Патологізація** інтерсекс-станів: багато з цих варіацій досі класифікують як «disorders» (порушення), що формує уявлення про інтерсекс-людей як «хворих» або «дефектних».
- 2. Стигматизація** через термінологію: мова медичних класифікацій впливає на соціальне сприйняття, створює тиск і «підставу» для втручань без згоди.
- 3. Механічне** застосування протоколів: у практиці це часто означає: «є діагноз → є втручання». Це особливо критично щодо дітей, до яких застосовують операції або гормональні процедури без згоди самої дитини.

Що пропонують інтерсекс-активісти:

Відходити від моделі «Disorders of Sex Development (DSD)» на користь «Variations» або «Differences of Sex Development (VSD)». Забезпечити примітки в системі МКХ, що інтерсекс-варіації не завжди потребують медичного втручання. Вказати, що будь-яке втручання без інформованої згоди є порушенням прав людини. Визнати важливість підтримки, а не «нормалізації».

Примітка:

Хоча МКХ-11 ще не застосовується в Україні офіційно, вона відображає сучасний міжнародний рух у бік депатологізації інтерсекс-людей. Інтерсекс-спільнота в Україні закликає вже зараз орієнтуватися на ці підходи, навіть до формального переходу системи охорони здоров'я.

СОЦІАЛЬНІ АСПЕКТИ ТА ПІДТРИМКА

Психосоціальна підтримка

Психосоціальна підтримка – це допомога, спрямована на емоційне, психологічне й соціальне благополуччя людини. Вона особливо важлива для інтерсексів, які часто:

- ростуть у середовищі **табу, мовчання або сорому**;
- не мають доступу до правдивої інформації про себе;
- стикаються з **ізоляцією, дискримінацією або стигмою**;
- переживають наслідки **медичних втручань без згоди**.

Що це може включати:

- **психологічну підтримку**, що визнає досвід інтерсексів;
- **сімейне консультування**, яке допомагає батькам не боятися і не вдаватися до поспішних втручань;
- **підтримку однолітків**;
- **доступ до спільнот** інтерсексів і союзників;
- **створення безпечного середовища в школі, лікарні, суспільстві**.

В Україні такої підтримки поки що майже немає на системному рівні. Інтерсекси часто залишаються сам на сам зі своїм досвідом або змушені шукати підтримку за межами країни чи в активістському середовищі.

Важливо:

Психосоціальна підтримка – не «альтернатива лікуванню». Це **право людини на гідне життя без сорому, страху чи насильства**.

Циснормативність

Циснормативність – це уявлення про те, що всі люди нібито мають ідентичність, тіло й досвід, що точно відповідають статі, приписаній їм при народженні.

Це означає:

що всі нібито або «чоловіки», або «жінки» – без варіантів; що в усіх нібито мають бути «нормальний» пеніс або вульва; що тіло «повинне» мати вигляд відповідно до певних гендерних уявлень (наприклад, «жіночі груди» = великі груди, «чоловічі геніталії» = певної форми пеніс).

Як це впливає на інтерсексів:

Циснормативність **виштовхує інтерсексів з уявлень про «нормальність»** і породжує тиск на:

- **тілесну «нормалізацію»** (через операції та гормони);
- **приховування варіацій;**
- **мовчання в сім'ях і закритість у медицині;**
- **насильницькі або медикалізовані практики в дитинстві.**

Інтерсексам часто не дають бути самими собою, бо їхнє тіло «не вписується» у циснормативні уявлення.

Фертильність / репродуктивна здатність

Фертильність – це здатність людини мати дітей, тобто створити потомство за допомогою своїх статевих клітин (сперматозоїдів або яйцеклітин).

У розширеному значенні **репродуктивна здатність** охоплює не лише біологічну можливість завагітніти або запліднити, а й:

- можливість **виносити вагітність;**
- отримати доступ до **репродуктивних технологій;**
- **право виховувати дітей**, незалежно від тілесних особливостей.

Інтерсекси й фертильність:

У деяких інтерсексів є **повна або часткова фертильність**, в інших – **немає біологічної можливості мати дітей**, наприклад, через:

- відсутність функціональних гонад (яєчників або сім'яників);
- наявність операцій з видалення органів у дитинстві;
- наслідки гормонального «лікування».

Втрата фертильності в інтерсексів часто **не є природною**, а є **наслідком раннього втручання без згоди**.

Що важливо:

Репродуктивні права – це не тільки про «народжувати дітей». Інтерсекси мають право знати про свій стан, зберігати або консервувати статеві клітини, відмовитися від втручань, що шкодять фертильності.

Генетичне тестування

Генетичне тестування – це аналіз зразків тканин (зазвичай крові, слини або слизової оболонки), що дає змогу виявити особливості **каріотипу** людини, тобто хромосомний набір, який може відрізнятися від стандартного 46,XX або 46,XY.

Щодо інтерсексів таке тестування часто:

- проводять для **встановлення варіацій розвитку статі** або хромосомних особливостей будови організму;
- використовують як **підставу для подальших втручань**, зокрема хірургічних або гормональних, часто **без інформованої згоди** самої людини або її батьків;
- не завжди пояснюють доступно та чесно, особливо щодо наслідків або права людини знати/не знати про результати.

Важливо:

- Результати такого тесту **не визначають** «істинну стать» людини.
- Інтерсекс-люди можуть мати **нестандартні комбінації** хромосом (напр., 47,XXY; 45,X; мозаїцизм), але це **не робить їх «аномальними»** чи хворими.

Гідна практика – це повага до права інтерсексів **на приватність, на інформовану згоду**, а також **на відмову** від тестів, якщо вони не є життєво необхідними.

СТЕРЕОТИПИ Й МІФИ

Стереотипи про стать

Стереотипи про стать – це поширені уявлення про те, якими *мають бути* жінки та чоловіки: який вони повинні мати вигляд, як мають поводитися, що відчувати, що їм «природно» повинно подобатися і які ролі вони мають виконувати в суспільстві.

Приклади таких стереотипів:

- «Чоловік повинен мати пеніс певного розміру»
- «Жінка повинна мати менструацію»
- «Чоловіки не плачуть»
- «Жінка – мати, чоловік – захисник»
- «Тіло має відповідати паспорту»

Щодо інтерсексів такі уявлення:

- **виправдовують втручання, що покликані «нормалізувати»**, щоб змусити тіло відповідати бінарним очікуванням;
- **змушують батьків соромитися дитини** або «виправляти» її ще до того, як вона почне говорити;
- **створюють атмосферу замовчування**, бо тіло не вписується в уявлення про «норму»;
- **не дають інтерсексам вільно будувати свою ідентичність**, бо все навколо вимагає «вписання» в одну з двох жорстких ролей.

Важливо:

Інтерсекс-варіації самі по собі не є проблемою. **Проблема – в очікуваннях суспільства**, що тіло має бути або «чоловічим», або «жіночим», «нормальним» або «дефектним».

Поширені міфи про інтерсексів

Інтерсекс-люди частіше стають об'єктами дезінформації, фантазій або міфів. Це ускладнює їхню видимість, права й гідність. Ось кілька найбільш шкідливих міфів і пояснення того, чому вони не відповідають дійсності:

1. Міф: *«Інтерсекс – це третя стать»*

Насправді: Інтерсекс – це тілесне різноманіття, а не окрема стать. Інтерсекс-варіації – це фізіологічні особливості, а не ще один «гендер».

2. Міф: *«Інтерсекс – це завжди видно при народженні»*

Насправді: Багато інтерсекс-варіацій виявляються лише в підлітковому або дорослому віці – наприклад, через затримку статевого дозрівання, безпліддя, під час генетичних обстежень або залишаються невидимими впродовж життя.

3. Міф: *«Інтерсекс – це рідкість»*

Насправді: За оцінками, інтерсекс-варіації має від 1 до 2% населення. Це значно більше, ніж вважає більшість людей. Просто суспільство замовчує це або замінює стигматизованими поняттями.

4. Міф: *«Це просто медична проблема – і її потрібно виправити»*

Насправді: Здебільшого інтерсекс-варіації не є хворобами й не потребують жодного втручання. Проблема не в тілі людини, а в уявленнях про те, яким тіло «має бути».

5. Міф: *«Інтерсекс – це те саме, що трансгендер»*

Насправді: Інтерсекс пов'язаний із **тілесними особливостями**, які є вроджені, а не зі зміною або вибором. Це не перехід, не «гендерна неконформність»,

а **варіативність фізіології**, що виходить за межі біологічної бінарної системи.

Розвінчання цих міфів – один із ключів до прийняття, поваги й реального захисту прав інтерсексів.

Міжстатева медикалізація

Процес, у якому тілесні статеві особливості інтерсекс-людей розглядають як патології, що потребують медичного втручання або «виправлення».

Медикалізація – це не лише про операції чи гормони. Це насамперед про те, як медицина й суспільство розглядають інтерсекс-варіації як проблему, яку потрібно усунути, а не як природну частину людської різноманітності. У цьому процесі лікарі часто стають «арбітрами» статі, приймаючи рішення щодо інтерсекс-дитини на підставі зовнішніх ознак або прогнозів про майбутню гендерну ідентичність.

Ця практика охоплює:

- примусову діагностику з нав'язливим збиранням інформації;
- психологічний тиск на батьків щодо «вибору статі»;
- раннє призначення гормональної терапії або операцій без інформованої згоди дитини;
- формування медичних карт і етикеток, що знеособлюють людину.

Контекст уживання:

Міжстатева медикалізація ставить тілесні відмінності в рамки «нормальності» та «відхилення», часто призводячи до втрати автономії. Активісти виступають за демедикалізацію інтерсекс-варіацій як норми людської біології.

Примітка:

Медикалізацію часто маскують під «допомогу» або «турботу», але насправді це явище може мати довготривалі негативні наслідки для психічного здоров'я, самооцінки та взаємодії з власним тілом.

Інтерсекс-медикалізація

Система медичних підходів і рішень, за якими інтерсекс-варіації сприймають як патології, що потребують лікування або «виправлення», часто без потреби, згоди чи врахування добробуту самої людини.

Інтерсекс-медикалізація – це процес, у якому:

- **природні тілесні варіації** позначаються як «аномалії розвитку статі»;
- **рішення приймають медики, а не людина, якої це стосується**;
- основна мета втручань – не здоров'я, а відповідність нормі (бінарній, циснормативній, гетеронормативній).

Ця практика охоплює:

- **діагностичне маркування** (наприклад, DSD);
- **хірургічні та гормональні втручання, що «нормалізують»**;
- **секретність**, замовчування, ізоляцію родин;
- **відсутність належної інформації, підтримки й альтернатив.**

Контекст уживання:

Інтерсекс-медикалізація є не медичною потребою, а соціальним тиском, втіленим у клінічну практику. Організації з прав людини вимагають припинити інтерсекс-медикалізацію без згоди.

Примітка:

Термін **критичний**, тобто вживається для **аналізу та критики** наявних медичних систем і підходів. Його використовують інтерсекс-люди, правозахисники, дослідники тілесності, юристи.

Людина з досвідом тілесного втручання через інтерсекс-стан

Особа, яка пережила хірургічні, гормональні або інші медичні втручання, спрямовані на зміну тіла для відповідності уявленням про бінарну стать, зазвичай **без згоди самої людини**.

Це визначення охоплює досвід інтерсекс-людей, яким було здійснено втручання – наприклад, операції, що «нормалізують» або інші форми медичного впливу, які часто мали на меті зробити тіло «більш жіночим» або «більш чоловічим».

Такі втручання відбуваються:

- у дитячому віці або підлітковому віці
- без інформованої згоди самої людини
- з довготривалими наслідками – **фізичними, психологічними, правовими**.

Контекст уживання:

Ця особа з досвідом тілесного втручання в дитинстві через інтерсекс-варіацію. Правозахисники вимагають компенсацій для людей, що зазнали примусової медикалізації інтерсекс-тіл.

Примітка:

Цей термін **не є медичним діагнозом**, а радше **свідчить про форму досвіду** – часто травматичного, пов'язаного з порушенням тілесної автономії. Люди можуть вибирати чи не вибирати цей термін, залежно від того, як вони ідентифікують свій досвід.

Зовнішні особливості, що можуть свідчити про інтерсекс-варіацію

Це тілесні прояви, з якими може народитися або розвиватися людина і які **не вписуються в медичні або соціальні очікування** щодо «типово чоловічого» чи «типово жіночого» тіла.

Приклади таких особливостей:

- геніталії, які **не виглядають «чітко чоловічими» чи «чітко жіночими»** (наприклад, більший за звичні розміри клітор або менший пеніс, зрощені статеві губи, геніталії, які мають «андрогінний» вигляд);
- **наявність одночасно ознак обох типів статевих органів;**
- уретра, яка не розміщується «стандартно» (наприклад, відкривається не на верхівці пеніса);
- **відсутність або незвичне розташування яєчок у калитці;**
- у підлітковому віці – **нетипове для приписаної статі формування вторинних статевих ознак** (наприклад, відсутність менструації або ріст грудей у людини з приписаною чоловічою статтю);
- відсутність або незвичне положення отвору піхви;
- неочікувані показники під час УЗД (наприклад, виявлення матки в людини з приписаною чоловічою статтю тощо).

Важливо знати:

- Ці особливості – **не хвороба** й не «дефект», а одна з форм природної варіативності статевого розвитку.
- Їх **не завжди видно ззовні**, деякі проявляються лише з віком або випадково під час медичних обстежень.
- Часто саме ці зовнішні особливості стають підставою для **медичних рішень без згоди самої людини**: операцій, гормональної терапії, обстежень, реєстраційної зміни статі тощо.

Контекст уживання:

Мої батьки дізналися про мою варіацію через «нетипові геніталії», і тоді лікарі запропонували операцію. У багатьох інтерсексів зовнішні особливості були приводом до ранньої медикалізації.

Нормальність ≠ вписаність у шаблон

Те, що тіло людини не відповідає уявленням лікарів чи суспільства про «жіноче» або «чоловіче», **не означає**, що з ним «щось не так».

Нормальне – означає: таке, що не є патологією, не створює загрози життю, не потребує обов'язкового втручання. **Типове або шаблонне** – це лише одна з можливих форм. Те, що найчастіше трапляється, але **не є єдино правильним**.

Інтерсекс-варіації – це частина природної різноманітності. Не тіло має «вписуватися» у норми – **нормам час змінюватися**, щоб охопити всіх.

Що кажуть лікарі → Що це може означати насправді

«Аномалія розвитку статевих органів» → Медичний ярлик, який знецінює тілесну варіацію. Інтерсекс-особливості не є патологією самі по собі.

«Потрібно терміново “усунути проблему”, поки дитина не виросла» → Йдеться про косметичне або втручання, що «нормалізує», без згоди дитини. Часто має незворотні наслідки для тілесної та психічної цілісності.

«Ви ж не хочете, щоб з дитини сміялися?» → Маніпулятивне твердження, яке перекладає суспільну стигму на дитину й виправдовує втручання.

«Це рідкісний випадок, краще нікому не казати» → Формування сорому й ізоляції замість підтримки. Інтерсексів у світі – мільйони, просто про них не говорять.

«Дитина сама не зрозуміє, що з нею не так» → Замість чесної розмови – приховування й виключення з рішень щодо власного тіла. Але дитина все одно це відчує.

Інтерсекс-варіація

Це загальний термін для **природних варіантів розвитку тіла**, що стосуються статевих особливостей – хромосом, гормонів, геніталій, внутрішніх органів і не відповідають типово жіночим або чоловічим критеріям.

Що це означає:

Люди з інтерсекс-варіаціями можуть:

- мати **неочікувані поєднання** статевих ознак (наприклад, жіночу зовнішність і XY-каріотип);
- **народитися з «атиповими» геніталіями**;
- дізнатися про інтерсекс-варіацію в підлітковому віці чи навіть у дорослому через відсутність менструацій, безпліддя тощо.

Важливо знати:

Інтерсекс-варіації – це **не хвороба**, а одна з форм біологічної різноманітності. Існує понад **30 медичних термінів**, які описують різні інтерсекс-варіації (напр., CAIS, MRKH, гіпоспадія тощо), але не всі інтерсекси погоджуються з медичними назвами.

Не всі інтерсекс-люди знають про свою варіацію – особливо, якщо в дитинстві інформацію приховували або «лікували» без згоди.

Говорити «інтерсекс-варіація» – це визнавати природність та унікальність, а не називати тіло «неправильним».

«Нормалізація» тіла

Під «нормалізацією» тіла розуміють **медичні втручання, які проводять з метою зробити інтерсекс-тіло подібним до типового жіночого або чоловічого** за уявленнями лікарів чи батьків, а не з медичної необхідності.

Про що саме йдеться?

Це може бути:

- **хірургічне втручання** (наприклад, «зменшення клітора» або «реконструкція вагіни/пеніса»);
- **гормональна терапія**;
- інші дії, які не лікують захворювання, а **лише змінюють тіло**, щоб воно відповідало бінарним очікуванням («дівчинка» / «хлопчик»).

Такі втручання **часто проводять без інформованої згоди самої людини** – у дитинстві або в ранньому віці, коли дитина ще не може висловити власну думку.

Наслідки:

- **фізичні ускладнення** (втрата чутливості, біль, проблеми із сечовипусканням, безпліддя);
- **психологічна травма** (відчуття, що твоє тіло було «неправильним» і його треба було виправити);
- **втрачена можливість самостійно обирати**, яким буде твоє тіло.

Позиція інтерсекс-спільноти:

Будь-яке втручання в тіло інтерсекса **має відбуватися тільки з його вільної та усвідомленої згоди**.

Поняття «нормалізація» – це **проблемне поняття й таке, що стигматизує**, бо воно **виходить із припущення, що тіло інтерсекса – ненормальне**. Тіло інтерсекса – це **варіант людської тілесності, а не «аномалія», яку треба виправити**.

«Нормалізація» – це слово, за яким ховаються операції, що змінюють долю. Не плутати з лікуванням.

Гормональна терапія

Або: гормональне лікування / гормональна інтервенція

Гормональна терапія – це застосування гормонів або препаратів, які впливають на гормональний баланс

організму. Щодо інтерсекс-людей гормональну терапію часто використовують для **«вирівнювання» або «нормалізації» гормонального фону** відповідно до очікуваної для лікарів «жіночої» або «чоловічої» моделі.

Що це означає на практиці?

- Інтерсекс-дітям можуть призначати **гормональні препарати без їхньої згоди** з метою:
- стимулювати або пригальмувати статевий розвиток,
- зменшити «видимість» варіації,
- «підтягнути» до бінарної норми.

Дорослим інтерсексам, які отримували таку терапію в дитинстві або підлітковому віці, **нерідко доводиться приймати гормони все життя**, іноді не з власної волі, а внаслідок рішень, ухвалених без них.

Проблеми:

1. Відсутність інформованої згоди – ключова проблема. Інтерсексам часто не пояснювали суті, ризиків і наслідків гормональної терапії.

2. Психологічні та фізіологічні наслідки:

- депресія, тривожність,
- порушення статевої функції,
- хронічні болі,
- порушення обміну речовин,
- складність з прийняттям власного тіла.

3. Втручання в автономію – особливо, коли рішення ухвалює лікар або батьки, не враховуючи перспективи самої інтерсекс-особи.

Позиція інтерсекс-спільноти:

Гормональна терапія має бути добровільною. Її потрібно надавати лише після:

- повного інформування;
- розгляду альтернатив;
- отримання **усвідомленої згоди**.

Люди мають право **відмовитися від терапії**, припинити її або змінити гормональний супровід відповідно до власних потреб.

Різноманітність досвіду

Інтерсекс-люди дуже різні. Деякі з них:

- **ніколи не зазнавали медичного втручання;**
- інші ж – **зазнали хірургічних, гормональних або інших процедур, що були проведені в дитинстві без їхньої згоди**, без можливості усвідомити наслідки чи відмовитися.

Такі втручання зазвичай мали на меті «нормалізацію» тіла відповідно до уявлень про біологічно бінарну стать, а не реальні медичні потреби. Вони могли залишити **глибокі психологічні травми**, а також **довготривалі фізичні наслідки** включно з болем, безпліддям, втратою чутливості, порушенням гормонального балансу тощо.

Тобто навіть серед інтерсексів досвід буває **більше або менше болісними** – залежно від того, чи зазнали вони тілесного втручання і як саме воно вплинуло на їхнє життя.

Небінарна стать (у контексті інтерсекс-варіацій)

Небінарна стать – це умовне позначення ситуацій, коли **біологічні статеві особливості людини не відповідають чітко визначеній категорії «жіноча» або «чоловіча»**, тобто не вкладаються в традиційну бінарну систему розподілу статі.

Щодо інтерсексів це може означати:

- наявність **змішаних або варіативних** ознак статевого розвитку (наприклад, часткове формування яєчників і яєчок),
- **каріотипи**, які не відповідають стандартним 46,XX або 46,XY,

- **естетично або функціонально «неоднозначні» геніталії** з погляду лікарів,
- гормональні особливості, що не відповідають жодній з бінарних норм.

Чим це не є:

Це не синонім небінарної **гендерної ідентичності** (як у транс-людей).

Це не про те, як людина себе почуває чи ідентифікує.

Це **тілесна реальність**, яку лікарі, система або суспільство намагаються «втиснути» у бінарні рамки.

Медичні помилки в контексті інтерсексів

Медичні помилки – це дії або бездіяльність медичних працівників, які призводять до шкоди здоров'ю, правам або гідності інтерсекс-людей. Щодо інтерсексів – це не просто «технічні хиби», а наслідки **системного нерозуміння, упереджень і навмисного або несвідомого нехтування тілесною автономією**.

Типові форми таких помилок охоплюють:

- **примусові або ранні втручання** (хірургічні, гормональні), які проводять **без інформованої згоди** – зазвичай у дитинстві;
- **патологізація інтерсекс-тіла**, коли різноманітність статевих особливостей розглядають як «аномалію» або «дефект», що потребує «виправлення»;
- **ігнорування або викривлення інформації** про стан дитини/пацієнта, зокрема для батьків або самої людини в дорослому віці;
- **заперечення досвіду болю, травми, депресії**, пов'язаних з інтерсекс-досвідом, особливо коли ці наслідки є прямим результатом медичних втручань.

Прикро, але багато інтерсексів роками не знають про свої особливості, бо **лікарі їм навмисно не повідомили правду** – це також форма медичного насилля.

У відповідальному підході визнання медичних помилок – це не «ганьба для лікарів», а **крок до справедливості**, покаяння та відновлення довіри.

Що важливо знати, якщо ви не інтерсекс

Інтерсекс-люди – не виняток, не «медичний випадок» і не чиясь помилка. Вони просто є. І були завжди. Якщо ви не інтерсекс – це не привід бути байдужими. Це привід **стати союзником**.

Як підтримати:

- 1. Поважайте тілесну автономію** – не ставте запитання, які ви б не хотіли почути про себе.
- 2. Не плутайте інтерсекс із трансгендерністю, ЛГБТ або «інакшістю»** – інтерсекс-варіації стосуються тіла, а не ідентичності.
- 3. Не романтизуйте й не шокуйте** – уникайте фраз типу «це цікаво» або «о, як дивно!».
- 4. Навчайтеся й виправляйте інших** – особливо якщо чуєте жарти, міфи, що стигматизують, чи хибну інформацію.
- 5. Підтримуйте інтерсекс-організації** – інформаційно, фінансово, публічно. Це допомагає боротися з невидимістю.
- 6. Не мовчіть**, коли мовчання – це підтримка несправедливості. Голос союзника може зламати систему.

Ви не маєте бути експертом. Але ви можете бути поруч. Бути тим, хто не відвертається. Бути тим, хто дає інтерсексам право бути собою – без «але».

МІЖНАРОДНІ ПІДХОДИ ТА ДОКУМЕНТИ

1. Комітет ООН проти катувань (CAT) Документ: [CAT/C/DEU/CO/5 \(Німеччина, 2011\)](#) ¹

Суть документа:

Комітет розглянув п'ятий періодичний звіт Німеччини про дотримання Конвенції проти катувань і вперше прямо назвав примусові медичні втручання на інтерсекс-дітях – *«потенційно формою катування або жорстокого, нелюдського поводження, яке принижує гідність»*.

Ключові позиції:

- Комітет висловив занепокоєння щодо хірургічних операцій і гормональних втручань на інтерсекс-дітях без їхньої інформованої згоди.
- Закликав Німеччину забезпечити відшкодування особам, які постраждали від таких процедур.
- Рекомендовано запровадити мораторій на втручання, які не є медично необхідними.

Чому це важливо:

Це був один із перших міжнародних правозахисних документів, де втручання щодо інтерсекс-людей було прирівняно до катувань. Це підняло питання вище рівня «спірної медичної практики» – на рівень прав людини, що відкриває шлях для юридичної відповідальності держав.

2. Всесвітня організація охорони здоров'я (ВООЗ) [«Sexual health, human rights and the law» \(2015\)](#) ²

Суть документа:

Документ ВООЗ – це аналітичний звіт, який з'ясовує, як системи охорони здоров'я повинні інтегрувати права людини у свою практику, зокрема щодо сексуального та репродуктивного здоров'я.

Що сказано про інтерсекс:

ВООЗ прямо визнала порушенням прав людини практику «нормалізувальних» операцій на інтерсекс-дітях.

Організація висловила стурбованість відсутністю інформованої згоди, вказуючи, що такі дії порушують право на тілесну автономію, здоров'я та гідність.

Рекомендовано впровадити послуги психосоціальної підтримки для інтерсекс-осіб замість хірургії.

Чому це важливо:

ВООЗ – це основне міжнародне джерело авторитету у сфері медицини. Той факт, що вона критикує неетичну медичну практику та називає конкретно інтерсекс-дітей як вразливу групу, – це важлива підстава для перегляду клінічних протоколів на державному рівні (разом з Україною).

3. ПАРЕ (Рада Європи)

Документ: Resolution 2191 (2017) – [*Promoting the human rights of and eliminating discrimination against intersex people*](#)³

Суть документа:

Ця резолюція – **одна з найпрогресивніших заяв у Європі** на рівні міжпарламентської інституції. Вона узагальнює позицію Ради Європи щодо прав інтерсекс-людей.

Основні положення:

- **Засуджує втручання, які «нормалізують», без згоди**, визнаючи їх порушенням прав людини.
- **Закликає до заборони хірургічних та гормональних втручань**, які не є медично обґрунтованими й проводяться без повної згоди.

³ <https://assembly.coe.int/nw/xml/XRef/Xref-XML2HTML-en.asp> 4230&lang=en

- **Рекомендує державам-членам:**
 - ◇ забезпечити **інформування та підтримку** батьків,
 - ◇ **створити юридичні механізми** для захисту інтерсекс-людей,
 - ◇ **запровадити антидискримінаційні заходи** в освіті, медицині, документах.
- Пропонує **розгляд питання правового маркера статі**, щоб забезпечити більшу гнучкість у системах реєстрації.

Чому це важливо:

Це **офіційна позиція Ради Європи**, до якої входить і Україна. Резолюція має **необов'язковий, але авторитетний характер**, на який **можна й треба покликатися в адвокації**. Вона дає **структуровану дорожню карту реформ** у медичній, правовій та освітній сферах.

Загальний висновок:

Ці три документи формують **міжнародний консенсус**:

Примусові втручання над інтерсекс-людьми – це не «лікування», а **форма насильства**, яку слід припинити.

Інтерсекс-активісти, юристи, адвокати з прав людини мають повне право **вимагати від держав дій**, спираючись на ці документи як:

- **етичні стандарти** (ВООЗ),
- **правові орієнтири** (ПАРЄ),
- і навіть **юридичну відповідальність за катування** (CAT ООН).

ЯК ГОВОРИТИ ПРО ІНТЕРСЕКС

Поради для журналістів

Журналісти мають великий вплив на формування суспільного уявлення. Коли ви говорите або пишете про інтерсексів – обережність і точність мови мають вирішальне значення.

Ось базові орієнтири:

1. Уникайте сенсаційності

«Шокуюча історія», «таємнича стаття», «народжені між чоловіком і жінкою» – усе це стигматизує.

Натомість використовуйте нейтральну мову: *«люди з інтерсекс-варіацією», «інтерсекс-людина», «народжені з різноманіттям статевого розвитку».*

2. Поважайте приватність

Не ставте запитань про зовнішній вигляд геніталій, хірургію чи гормони. Це може бути травматичним.

Питайте про досвід, боротьбу за права, виклики системи – не про тіло.

3. Інтерсекс – це не те саме, що транс, ЛГБТ чи гендерна ідентичність

Не об'єднуйте ці поняття, навіть якщо вам здається, що «так простіше».

Інтерсекс – це про **біологічне різноманіття**, а не про перехід чи самовизначення.

4. Узгоджуйте терміни з самими інтерсекс-людьми

Якщо ви берете коментар – уточнюйте, які терміни для них коректні. Не всі вживають однаково.

5. Уникайте табуованих слів

«інтерсексуальний», «гермафродит», «аномалія», «дефект» – ці слова стигматизують.

Використовуйте: *інтерсекс-люди, інтерсекс-варіації, статеві особливості.*

Поради для активістів і союзників

Активізм – це не лише дія, а й мова. Ті, хто не є інтерсексами, але хочуть підтримувати – мають пам'ятати:

1. Говори з інтерсексами, а не про них

Простір для висловлення мають займати самі інтерсекс-люди. Ви – підтримка, не «головні експерти». Уникайте «говоріння від імені».

2. Вживай терміни, які використовує спільнота

Інтерсекс, інтерсекс-люди, інтерсекс-варіації, статеві особливості.

Не вживайте:

«інтерсексуальність», «інтерсексуальний», «гермафродит», «аномалії статі» тощо.

3. Не зводь інтерсекс-досвід до трагедії

Не варто щоразу акцентувати на «болі, боротьбі, стражданні». Це – частина досвіду, але не вся суть.

Інтерсекс-люди – це не лише жертви. Це живі, цілісні, різні люди.

4. Навчай інших, але не вчителюй

Пояснювати базові речі – це про союзництво. Але не треба перетворювати це на «просвіту заради просвіти» чи менторство.

5. Захищай іменування

Якщо десь бояться відмінювати «інтерсекс» – показуй приклад: *інтерсексів, інтерсексам, інтерсекс-людьми.*

Поради для широкого загалу

Вам не потрібно бути експертом у медицині чи правах людини, щоб бути людяними. Ось як не нашкодити інтерсексам у щоденному спілкуванні:

1. Не запитуйте про тіло

«А як у тебе з геніталіями?», «Ти хто – хлопець чи дівчина?» – це не нейтральні запитання.

Якщо людина захоче – вона сама поділиться своїм досвідом.

2. Уникайте порад «нормальності»

Фрази типу: *«Головне – ти людина», «Це просто така фішка», «Усім важко»* – знецінюють досвід.

Краще сказати: *«Я не знаю, як це – але я поруч»*.

3. Не смійся з «міжстатевого»

Інтерсекс – не привід для мемів, не «смажена тема» і не курйоз.

Реагуй так, як реагуєш на дискримінацію будь-якої групи – з гідністю і втручанням.

Поважай вибір мовчати

Дехто з інтерсексів може не хотіти ділитись досвідом. Це не обов'язок. Це право.

5. Вчися

Не звалюй на інтерсексів обов'язок усе пояснювати. Якщо чуєш нове слово – «загугли» або шукай джерела від інтерсекс-спільнот.

Поради для лікарів

Медики мають справу не лише з тілом, а й з правами людини. І саме щодо інтерсексів медична система не раз діяла як джерело травми. Ці поради – не лише про етику, а й про гідність.

1. Не «лікуйте» інтерсексів, якщо немає реальної загрози

Інтерсекс-варіації – не патологія. Не кожна варіація потребує втручання.

Якщо немає безпосередньої загрози життю – не поспішайте з операцією чи гормонами.

2. Отримуйте інформовану згоду чесно, не формально

Підпис батьків під тиском – не згода. Слова «так буде краще» – не пояснення.

Розповідайте про всі наслідки, альтернативи, право на відмову і відтермінування втручань.

3. Співпрацюйте з психологами, правозахисниками, спільнотою

Консультуйтеся з тими, хто має досвід роботи з інтерсексами. Уникайте ізоляційних рішень.

4. Поважайте пацієнта незалежно від віку

Діти теж мають право бути почутими. Підлітки – тим більше.

Пояснюйте ситуацію відповідно до віку, не таємничайте, не замовчуйте.

5. Ведіть документацію прозоро

Не фальсифікуйте відомості в документах (наприклад, щодо статі чи втручань).

Забезпечте доступ пацієнтам до повної медичної історії.

6. Залишайте простір для майбутнього вибору

Краще нічого не зробити, ніж зробити незворотне. Рішення не обов'язково мають бути миттєвими.

Типові мовні помилки: чого варто уникати

Це короткий перелік слів і виразів, які часто вживають некоректно, і поради, чим їх краще замінити.

Уникати	Краще сказати	Пояснення
інтерсексуальний / -ість	інтерсекс / інтерсекс-люди	Перше звучить як про «секс», що викликає хибні асоціації.
гермафродит	інтерсекс-людина	«Гермафродит» – застарілий, образливий і неточний термін.
аномалія розвитку статі	варіація статевого розвитку / особливість	Слово «аномалія» = «відхилення», що є таким, яке стигматизує.

Уникати	Краще сказати	Пояснення
неправильна стать / стать не визначена	інтерсекс-варіація / не типова для бінарної моделі	Стать не буває «неправильною».
народився без статі	має інтерсекс- варіацію	У кожної людини є певний тілесний стан – некоректно казати «без статі».
виправлення статі	хірургічне або гормональне втручання	Стать – не дефект. Це не про «виправлення».

Зауваження: відмінювати слово «інтерсекс» – абсолютно нормально.

Правильно казати: *інтерсексів, інтерсексам, інтерсекс-люди*. Це не «неправильна українська», а нормальна практика.

Інтерсексфобія

Інтерсексфобія – це упередження, страх, неприйняття або ворожість до інтерсекс-людей через їхні природні статеві особливості, які не вписуються в типові уявлення про «чоловіче» або «жіноче» тіло. Це може проявлятися як на індивідуальному рівні (знущання, стигматизація, насмішки), так і на системному (медичні втручання без згоди, юридичне невизнання, виключення з політики у сфері прав людини).

Дискримінація за статевими особливостями – який вигляд вона має?

Це ширше поняття, яке охоплює всі форми неприпустимого ставлення до людей через їхній варіант статевого розвитку. Основні прояви:

- Медична дискримінація: операції, що «нормалізують», на інтерсекс-дітях без їхньої згоди; нав'язування гормональної терапії без повного інформування.

- Юридична дискримінація: відсутність механізмів реєстрації без примусу до вибору статі або проведення «корекції».
- Соціальна: виключення з освітніх, спортивних, гендерних або ЛГБТК+ програм.
- Культурна: патологізація, зображення як «аномалії» у медіа, науці, шкільних підручниках.
- Побутова: зневага, мікроагресія, порушення конфіденційності.

Чому важливо називати це саме інтерсексфобією?

Тому що мовчання – це форма замовчування насильства. Якщо в людей немає слова, щоб назвати несправедливість, вона має вигляд «нормальної реальності». А це – не норма.

Інтерсексфобія – це так само неприйнятно, як гомофобія, трансфобія, расизм чи ейблізм. Вона веде до травм, депресій, самогубств, втрати довіри до медицини, до тіла, до світу.

ТЕРМІНИ З ДОСВІДУ ІНТЕРСЕКС-АКТИВІЗМУ

Інтерсекс-переживання / інтерсекс-досвід

Визначення:

Сукупність особистого, тілесного, психологічного, соціального й культурного досвіду інтерсекс-людини, який не зводиться виключно до медичного діагнозу чи анатомічних ознак. Це поняття охоплює усвідомлення себе, досвід взаємодії з системами (медициною, освітою, правом), соціальне становище, ідентичність, стигму або її відсутність, а також право бути собою.

Коментар:

У багатьох випадках медична система редукує інтерсекс-людей до «пацієнтів із варіацією статевого розвитку», ігноруючи їхній суб'єктивний досвід, емоції, соціальну реальність та право на самоназву. Термін «інтерсекс-досвід» допомагає відновити цілісність інтерсекс-людини як суб'єкта, а не об'єкта «лікування». Він також підкреслює, що медична категоризація – лише частина картини, а не її центр.

Контекст уживання:

Інтерсекс-досвід має бути почутий як досвід життя, а не лише біології. Ми говоримо про інтерсекс-переживання, щоб підкреслити індивідуальність і множинність шляхів, а не медичну норму.

Самоназва / право на самоназву

Визначення:

Право людини самостійно вибирати слова для опису свого досвіду, тіла й ідентичності. У контексті людей з варіаціями статевих особливостей це означає право **використовувати термін «інтерсекс» або не використовувати його**, залежно від власної позиції, досвіду та відчуття належності.

Коментар:

Термін «інтерсекс» – це **політична ідентичність і форма солідарності**, яка об'єднує людей, що постраждали від «нормалізувальних» практик, медичного насильства чи примусу до замовчування. Але не всі люди з діагнозами, що належать до спектра DSD / варіацій розвитку статі, бажають чи можуть ідентифікувати себе як інтерсекс.

Хтось **не зазнавав тілесних втручань або тиску**, тож не має спільного досвіду з іншими інтерсексами.

Хтось **не хоче політизувати свою тілесність** або відчуває дискомфорт від уживання парасолькового терміна.

Саме тому **право на самоназву – це і право бути інтерсекс, і право не бути.**

Водночас **використання нав'язаних термінів, як-от DSD (Disorders of Sex Development), без згоди порушує принцип гідності й автономії.**

Контекст уживання:

Я – інтерсекс, бо мій досвід тілесного насильства – політичний. Я не вживаю термін «інтерсекс», і це мій вибір – не медичний, а особистий.

Замовчування / нав'язане замовчування

Визначення:

Стан, у якому інтерсекс-людина змушена замовчувати свій досвід, не має можливості або права говорити про свою тілесність, діагноз, операції, травму, ідентичність чи називати себе відкрито. Це мовчання часто формується не лише страхом або соромом, а й **активним тиском з боку медичних установ, сім'ї, суспільства, освітніх структур.**

Коментар:

Замовчування – це не просто позбавлення права говорити, це **структурована, нав'язана заборона**, яка виникає тоді, коли людину прямо або опосередковано **позбавляють права говорити про...:**

- «не кажи нікому» (після операції),
- «ти не така як усі – це краще не озвучувати» (у школі),
- «це медична таємниця» (для батьків),
- «ніяких інтерсексів не існує» (на рівні держави).

Таке мовчання – **форма соціального контролю**, що сприяє ізоляції, стигматизації та втраті суб'єктності.

Нав'язане мовчання – не особистий вибір, а **наслідок системного тиску**.

Контекст уживання:

Я мовчала, бо мені дали зрозуміти, що мого тіла не має бути. Мовчання – це частина операції. Його не записують у виписці, але воно діє роками.

ТЕРМІНИ ДЛЯ КОНТЕКСТУАЛІЗАЦІЇ В УКРАЇНІ

Мовчазна система

Визначення:

Умовний термін для опису **державної, інституційної чи адміністративної системи**, яка **не визнає існування інтерсекс-людей**, не фіксує їх у статистиці, не враховує в політиках і правових категоріях та не створює жодного офіційного механізму захисту або підтримки. Це система, яка діє так, **ніби інтерсекс-людей не існує**.

Коментар:

«Мовчазна система» – це **не відверта дискримінація**, а **навмисне замовчування** або «нейтральне» ігнорування, яке має такі наслідки:

- відсутність окремих записів у медичній статистиці;
- небажання фіксувати порушення прав інтерсекс-дітей, підлітків, дорослих;
- відсутність політик, законодавства або служб, які визнають уразливість цієї групи;
- стирання інтерсекс-досвіду з освітніх програм, наукових джерел, публічного дискурсу.

Це замовчування, інституціоналізована у формах **«не бачити – значить не відповідати»**.

Інтерсекс-люди існують, але держава «мовчить» про це і через це **не бере відповідальності**.

Контекст уживання:

Мовчазна система – це коли в тебе немає навіть колонки в анкеті, щоб бути собою. Коли тебе не бачить статистика, тебе не бачить ніхто – це і є замовчування правди.

Маніпуляція діагнозом щодо інтерсекс-людей

Визначення:

Це навмисна або системна практика, коли медичні працівники:

- приховують реальний стан дитини (наприклад, інтерсекс-варіації),
- замість цього ставлять інші «зручні» або «соціально прийнятні» діагнози,
- або навпаки – нав'язують людині «транссексуалізм» у випадках, коли йдеться про зміну документів після інтерсекс-досвіду, а не трансгендерного процесу.

Коментар:

У дітей – це зазвичай відбувається під приводом «захисту від психологічної травми» (насправді – через стигму і страх перед правдою). Дитині можуть поставити формальний діагноз типу «крипторхізм», «гіпоспадія», «вроджена аномалія», замість того, щоб чесно назвати інтерсекс-варіацію.

У дорослих – це виявляється як адміністративний тиск: людину, яка хоче оновити паспортний запис про стать, змушують погодитись на діагноз «транссексуалізм», хоча її досвід не має жодного стосунку до трансгендерності.

Це не просто помилка. Це форма медичного насильства.

Людину позбавляють правди, діалогу, згоди й суб'єктності.

Ця практика створює викривлену картину досвіду, а також спричиняє повторне стирання інтерсекс-ідентичності – або ще гірше: її заперечення через чужу категорію.

Контекст уживання:

Мені не сказали, що я інтерсекс. Мені сказали: аномалія. Усе нормально, ми вже виправили. Я

не транслюдина. Але щоб змінити паспорт, мене змушували погодитись на діагноз транссексуалізм, ніби я не така, якою була все життя.

«Інтерсекс – не проблема»

Визначення:

Політичне й етичне твердження, що **ставить під сумнів медичний і соціальний наратив про «аномалії»**. Вислів «інтерсекс – не проблема» означає, що сама по собі інтерсекс-тілесність **не є порушенням, не потребує виправлення чи втручання** – вона є однією з природних форм людської тілесної варіативності.

Коментар:

Цей вислів – форма **відмови приймати рамку**, що **«патологізує»**, у якій інтерсекс-дітей і дорослих розглядають як «клінічний випадок», «ризик» або «медичну аномалію».

Фраза також кидає виклик інституційному погляду, згідно з яким **«проблема» – це тіло людини, а не система, яка з ним поводить насильницьки**.

Це контрнاراتив, який повертає суб'єктність, гідність і нормальність тіла інтерсекс-людини – не через виправдання, а через самовизначення.

Контекст уживання:

Інтерсекс – не проблема. Проблема – це втручання без згоди. Я – не ризик. Я – людина.

Примус до замовчування

Визначення:

Система відкритих або прихованих дій, слів, вказівок, які змушують інтерсекс-людину (або її батьків) **не говорити про свою тілесність, медичні втручання, ідентичність або досвід**. Такий примус виходить від сім'ї, лікарів, шкільної адміністрації, релігійного або соціального оточення.

Коментар:

Примус до **замовчування** може набувати **прямої або непрямой форми**, наприклад:

- «Тільки не кажи нікому» (від лікаря або матері),
- «Це соромно, це приватне» (від родичів),
- «Немає потреби афішувати» (від учителя або психолога),
- «Ти ж нормальний/нормальна – не виділяйся» (від друзів або священника).

Це не просто культурне табу – **це інструмент контролю й ізоляції**, який часто підкріплюється страхом втратити безпеку, любов або прийняття.

Примус до **замовчування** формує **травматичну мовчанку**, коли людина не може переказати свій досвід навіть собі – бо «про це не говорять».

Контекст уживання:

*Я не мовчала – мене змусили мовчати». Примус до **замовчування** – це теж форма насильства, просто в м'якій обгортці.*

Діагноз як інструмент контролю

Визначення:

Практика, коли **медичний діагноз використовують не лише для опису стану**, а як **засіб нормалізації, примусу або виправдання втручань** щодо інтерсекс-людини без її згоди, участі чи розуміння.

Коментар:

Через діагноз лікарі та інституції можуть:

- позбавляти права вибору («це треба оперувати, бо так написано в протоколі»);
- нав'язувати єдино правильну модель тіла;
- виправдовувати ранні втручання;
- встановлювати батькам «терміновість» рішень.

Діагноз у такому разі – не інструмент допомоги, а **інструмент влади**, що закриває альтернативні сценарії й створює залежність.

Контекст уживання:

Мій діагноз стали використовувати проти мене як дозвіл мене змінювати. Назвавши це «розладом», вони отримали контроль над моїм тілом.

Для нотаток

Для нотаток

Зміст

Основні терміни та їхні відмінності.....	3
Біологічні компоненти	7
Процеси медикалізації	16
Правозахисні принципи.....	21
Тілесна автономія	22
Системні рамки	25
Соціальні аспекти та підтримка	27
Циснормативність.....	28
Стереотипи й міфи.....	31
Міжнародні підходи та документи.....	44
Як говорити про інтерсекс.....	47
Терміни з досвіду інтерсекс-активізму	53
Терміни для контекстуалізації в Україні	56

**Етичне спілкування:
рекомендації і терміни, які слід знати про людей
з варіаціями статевого розвитку**

Редакторка *Олена Конєєва*
Художник *Віталік Гриненко*
Верстальниця *Галина Нурко*